

ЗАКАРПАТСЬКА ВИШИВКА

Історія вишивки сягає своїм корінням глибини століть й безпосередньо пов'язана з появою шитва. З давніх-давен люди оформляли ручною вишивкою різні предмети побуту. Високого художнього рівня вишивка досягла ще в I тис. до н.е. у народів Індії, Китаю, Сирії, Вавилону, Греції, Риму, а відтак, у епоху Відродження, й у народів Інших країн Європи та Азії.

Актуальність цього виду мистецтва сьогодні як ніколи піднесена патріотичним поривом нашого народу. Вона – скарб, культурний артефакт і потужний засіб естетичного та патріотичного виховання. Вишиванням споконвіку займалися, як правило, жінки, які з покоління в покоління передавали не тільки техніку вишивки, але й найтипівіші зразки орнаментів у характерній палітрі кольорів. Протягом багатьох віків безпосередній зміст символів вишиванок втрачався, орнаменти дійшли до нас у дещо трансформованому вигляді, але традиції їх використання не зникли.

Вишивка Закарпаття, де, крім корінного населення, проживають угорці, словаки, румуни, німці та представники інших національностей, відображає взаємовпливи їхніх культур – і це є основною відмінністю мистецтва цього регіону.

Разом з тим, окрім деяких спільних рис, вишивка в різних куточках краю є напрочуд диференційною.

Кожен регіон, а іноді й район, має своє оригінальне, характерне тільки для нього, мистецтво вишивання, свою «родзинку»; кожна національність вплітає у народну вишивку свою «стрічку». Разом вони тісно переплітаються, взаємозбагачуючи одне одного. Однак дедалі більше вишивальниць надає перевагу сучасним мотивам, запозиченим із закордонних видань.

Закарпатська гуцульська вишивка

Сьогодні традиції вишивки на Закарпатті найбільше збереглися у Рахівському районі, де переважну більшість населення складають гуцули. Тут вишивка ще й зараз є невід'ємним елементом побуту кожної родини. Напевно, це єдиний закарпатський регіон, в якому ще досі носять вишиваний народний стрій. Одягають його на свята та щонеділі в церкву.

Неможна уявити собі свято бринзи або проводи на полонину без святкового народного гуцульського вбрання.

Здебільшого, призначенням вишивки на Гуцульщині було прикрашання одягу: чоловічі, жіночі, дитячі сорочки, головні убори, пояси, кептарі, сердаки, гаті тощо.

Для вишивання використовувалися нитки різного роду: вовняні, льняні, металеві, а також муліне. Широке розповсюдження мали й нитки, завезені з Американського континенту. Пояснення цьому просте. Рахівщина – гірський район, де Карпати досягають найбільших висот. У зв'язку зі своєрідністю клімату, тут розвинуті лише деякі види сільського господарства. Промисловість тут була, і залишається слаборозвиненою. Саме ці фактори спонукали населення, його сильнішу половину, до пошуків кращих

прибутків. Чоловіки покидали власні домівки, жінок, дітей та їхали за тридев'ять земель, аби заробити грошей та якимось вибитися зі злиднів. Раніше це була Америка, сьогодні – Чехія, Словаччина, Португалія. Дехто з них повертався додому, а дехто забирав свої родини у чужі краї. Та, як правило, завжди підтримувалися зв'язки з родичами, які не покинули рідної землі. Приїздили, привозили подарунки, висилали їх навіть поштою. Отак і пояснюється те, що на Гуцульщині вишивали й нитками американського виробництва.

Одяг також розшивали бісером, оздоблювали різного роду стрічками, прикрасами з металу.

Вишивка Гуцульщини виділяється своїм багатством, використання різних технік. Здебільшого, це низина, стебнівка, штапівка, настилування, хрестик, мережка. Та побутовували тут і такі техніки, як гладь, верхоплут, виколування, зволікання та ін.

Домінуючою технікою вишивання в даному регіоні є низина. Нею виконуються орнаментальні композиції різних частин одягу. Як правило, низина поєднується з іншими техніками вишивання. Особливістю цієї техніки є те, що вона утворює негативне зображення орнаменту на зворотньому боці тканини. Він виходить густим і щільно закриває усе полотно. Низиною, але й хрестиком, здебільшого вишивали уставки на сорочки.

Вишивка на Рахівщині вирізняється своєю композиційною будовою. Її характерною особливістю є орнамент, який складається з геометричних фігур різної складності. В їхній основі, як правило, знаходиться ромб чи півромб, варіантність яких і створює різноманіття візерунку.

Тричастинні з широким центральним рядом орнаменти східного Закарпаття, в дечому перегакуються з орнаментами Івано-Франківщини. Також характерною рисою вишивки Гуцульщини є її поліхромність. Домінуючим кольором здебільшого є червоний у різних його відтінках. Найпоширенішими є і жовтий, зелений, синій та чорний кольори.

Взагалі, розповідаючи про вишивку Закарпаття, дуже важко робити якісь узагальнення. Бо тут навіть село від села відрізняється різними рисами вишивання. Особливо на Рахівщині вишивка вражає багатством локальних варіантів, які активно прогресують. Крім одягу, вишивають у Рахівському районі і речі побутового та обрядового призначення: доріжки, рушники, серветки, скатертини, наволочки тощо.

На Рахівщині вишивка – явище звичайне; її вишивають тут жінки у кожному селі.

Загалом гуцульська вишивка дуже колоритна. Вона ніби просякнута мудрістю поколінь, передає світобачення наших предків, переписує їх заповіт нащадкам.

Закарпатська берегівська вишивка

Геополітичне положення Закарпаття, його історія та багато інших чинників зумовили самобутній розвиток не тільки мистецтва вишивання, але

й інших народних промислів, зокрема ткацтва, яке тісно пов'язане з вишивкою. Зокрема на Берегівщині, майже всі відомі майстрині попри вишивання вміють ткати.

Завдяки відомим майстриням збереглися і творчо розвивалися угорські традиції та прийоми не тільки перебірного та мереживного видів ткацтва, що характерні для даного регіону, але й вишивки.

На Берегівщині, яку населяють переважно етнічні угорці, в повному обсязі використовуються традиційні угорські орнаменти і кольорові поєднання. Типовими є комбінації бордового, червоного, темно-синього кольорів на білому фоні, рідше – жовтого з чорним та фіолетового.

Типовим для Берегівського району є рослинний орнамент. Переважають зображення таких квітів, як айстра, гвоздика, фуксія, розмарин, жоржина, тюльпан, троянда. Зустрічаються зображення жолудів, листків суниці, винограду тощо. Також побутують тут і геометричні орнаменти, які є здебільшого монохромними або складаються з двох кольорів. Єдиним поліхромним геометричним орнаментом з цього регіону є так званий своєрідний орнамент «раковці».

Є на Берегівщині й поселення, де займаються суто вишивкою. Це село Слобода, але вишивають тут здебільшого лемківські та бойківські орнаменти, тому що майстрині переселилися сюди з інших регіонів Закарпаття та України.

Закарпатська мукачівська вишивка

Мукачівщина – своєрідний багатонаціональний регіон, де на малому клаптику землі проживають угорці й словаки, німці і євреї, велика кількість інших національних меншин. Жінки цього району також, окрім вишивки, займалися й ткацтвом.

Зустрічаються на Мукачівщині як рослинні, так і геометричні орнаменти. Також можна побачити геометричні орнаменти чи власне «мінти» (від угор. *minta* – взірець, приклад) із вкрапленням рослинних елементів. Мінтою називають орнамент не тільки на Мукачівщині, але й на Ужгородщині, Берегівщині та в інших куточках, де проживають етнічні угорці.

Характерними є зображення «команички» (конюшини), дубового листа. Зустрічається візерунок «на дербанку» – зображення великих квітів, розміщених в ряд по краях виробів.

Серед технік вишивання переважали вирізування, двостороння гладь, хрестик, низина, або, як тут її ще називали, «перетинання» чи «протягування», та болгарський хрестик.

У залежності від того, для чого призначався той чи інший виріб, підбиралася й відповідна вишивка. Наприклад, у деяких селах Мукачівщини по-різному вишивають весільні рушники для молодої та молодого. Для нього – зеленим та блакитним нитками рослинний орнамент із зображенням винограду, а для неї – яскраво-червоними нитками візерунок «на дербанку».

Побутує на Мукачівщині також рушник, який вишивають для обряду

поховання. Він вишивається відповідним для похоронного ритуалу орнаментом: для чоловіка темно-синіми нитками роблять узор із зображенням винограду, або «грозна», як звикли тут казати, а для жінки – бордовими нитками квіти.

Щодо кольорової палітри, то переважали на Мукачівщині зеленій, синій, блакитний, бордовий та яскраво-червоний. Тепер, поруч із традиційними барвами, використовуються широкий спектр інших кольорів.

Багато вишивальниць на Мукачівщині зараз перебирають візерунки зі сучасних журналів: російських, угорських, словацьких, німецьких. Тут спостерігається тенденція до втрати інтересу щодо збереження традиційних орнаментів, характерних для цієї місцевості, хоча по селах вона й не є такою яскраво вираженою.

На Мукачівщині вишивкою займаються й представники німецької общини. Особливо активно вишивають вони в селі Павшино, експонують свої роботи на виставках, навіть організували свою майстерню: вишивають вироби для потреб церкви та на замовлення.

Закарпатська ужгородська вишивка

На Ужгородщині, що має словацький та угорський кордони – майстринь також багато. Переважна більшість із них не просто вишиває, а створює цілком нові, унікальні композиції, засновані на традиціях та зовсім новому баченні світу вишивки.

Вишивка Ужгородського району, та, зрештою, й Перечинського, і частини Великоберезнянського зазнала впливу угорських та словацьких мотивів, особливо, що стосується кольорової палітри. Для угорської вишивки з цієї території типовим є поєднання червоно-жовтих, червоно-чорних, рожевих та зелених кольорів.

Для словацької вишивки характерні монохромні чорні, червоні, темно-сині, блакитні орнаменти та поєднання червоного з синім, червоного з чорним, червоного з зеленим, жовтого з зеленим, рідше жовтого з жовтогарячим чи фіолетовим.

На Ужгородщині, як і в інших районах Закарпаття, мистецтво вишивки розвивається як у традиційному, так і в професійному та самодіяльному напрямках.

Славнозвісні терени слов'янської Лемківщини: Ужанська долина, Перечинщина, південно-західна Великоберезнянщина. Для традиційних лемківських візерунків характерним було здебільшого червоно-сине кольорове поєднання. Та зараз дані землі – теж царина поліхромності. Це стосується і технік вишивання, які є доволі різноманітними, хоча й тут переважає вишивка хрестиком.

Отже, за останні роки дуже помітно зростає інтерес у плані дослідження Закарпатського регіону. Багато нових праць та цікавих публікацій зустрічається в сучасних виданнях. Закарпаття приваблює дослідників своєю строкатістю у плані міжетнічних та міжнаціональних зв'язків. Основним результатом цих досліджень являється більш глибока

аргументація східної та слов'янської основи, яка тісно пов'язана із народним побутом і культурою національних меншостей цього регіону. Ці фактори яскраво виражаються у народному мистецтві, зокрема у вишивці

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Герцег Н. Оксамитовий світ вишивки / Наталія Герцег. Київ : Техніка, – 2004. – 465 с.
2. Рідна Moda. Традиційний і сучасний український одяг для молоді та панства. Режим доступу: <http://www.ridnamoda.com.ua/?p=3953>
3. Українська вишивка. Режим доступу: <http://garbuz.org.ua/statti/vishivka/ukrayinska-vishivka.html>

*Інна Сербин
(Полтава, Україна)*

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО УКРАЇНСЬКУ ВИШИВКУ

Вишиванки завжди були нашим національним символом, нашою гордістю та автентичною ознакою. Однак, сьогодні навіть голлівудські зірки хочуть відчувати себе частинкою України. Серед найновіших модних тенденцій – жовто-сині кольори, віночки і, звичайно, справжні українські вишиванки!

Актори та музиканти з'являються у вишиванках на вулицях, дизайнери використовують українські орнаменти у своїх колекціях. І все це не даремно, повірте!

Адже вишита українська сорочка – це не просто одяг, це справжній оберег. Ось вам кілька найцікавіших фактів про цей витвір мистецтва, які ви, можливо, не знали.

Перші вишивки на території слов'янських країн мали більш сакральний зміст і оберігали їх власників від зла. Саме тому сорочки оздоблювали візерунками на рукавах, комірах, подолі та всюди, де тіло було відкритим. Існували особливі оригінальні вишиванки для релігійних ритуалів та святкових подій. Навіть діткам при народженні дарували вишиту сорочку, аби та оберігала їх від

Виявляється вишиванки – один з найдавніших українських атрибутів. Геродот стверджував, що вишивкою був прикрашений одяг скіфів, які довгий час проживали на території України. Археологи знайшли на Черкащині зображення чоловіків, одягнених у щось дуже схоже на український національний костюм. Знахідка датувалась 6 ст. нашої ери. Такі ж сорочки приписувались трипільцям.

Сорочка завжди вишивалась жіночими руками, а тому несла сильний емоційний заряд, символізувала добро, любов і вірність. Давнє замовляння наших предків говорило: «Якою білою є сорочка на тілі, таким щоб і чоловік до жінки був». Саме тому дівчата повинні були вишити своєму нареченому вишиванку до весілля.

Про особливе значення чоловічої вишиванки, як символу кохання ходить ще одна легенда. Подейкують, що чумаки довіряли прання своєї сорочки тільки одній єдиній дівчині. Іншим до такого сакрального ритуалу